

MUQIMIY SHE’RIYATIDA MILLIY RUH VA ZAMON TALQINI

Meylixolov Mahmudbek O’lmasbekovich*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti,**“Raqamli Iqtisodiyot “ fakulteti,**Statistika, RST-76 guruh talabasi*[*mahmudmeylixolov@gmail.com*](mailto:mahmudmeylixolov@gmail.com)

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr oxiri – XX asr boshlarida yashab ijod etgan atoqli o‘zbek shoiri Muqimiyning adabiy merosi tahlil qilinadi. Unda shoirning asarlarida milliy ruhning ifodalanishi, xalq og‘irini yengil qilishga qaratilgan ijtimoiy-tanqidiy g‘oyalarning aks etishi, shuningdek, o‘sha davr zamonaviy voqeliklari va muammolari bilan bog‘liq tahlil va obrazlar yoritiladi. Muqimiy o‘z davri ijtimoiy hayotining turli jabhalarini realistik tarzda ifodalagan bo‘lib, uning ijodi orqali milliy o‘zlik, xalqparvarlik va adolatga intilish g‘oyalari o‘z aksini topgan. Annotatsiyada Muqimiy poetikasining badiiy-uslubiy xususiyatlari va zamon bilan bog‘liq tahliliy yondashuvlari ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Muqimiy, milliy ruh, zamon tahlili, ijtimoiy adolat, realizm, o‘zbek adabiyoti, tanqidiy ruh, xalqparvarlik, badiiy uslub, XIX asr.

KIRISH

O‘zbek adabiyotining XIX asr oxirlaridagi yirik vakillaridan biri bo‘lgan Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy o‘zining teran fikrlari, hayotiy syujetlari va xalqona ohangi bilan ajralib turadi. U o‘z davri hayotini chuqur tahlil etgan, xalqning dardu hasratlarini, orzu-umidlarini ifodalagan. Muqimiy ijodining asosiy yo‘nalishlaridan biri milliy ruhni tarannum etish va mavjud ijtimoiy muammolarni ochib berishdan iborat bo‘lgan. Har bir asarlarida ma‘rifatparvarlik, ilmu-salohiyatni xalq ongida uyg‘otish, ularni zamon talabida tafakkur eta oladigan darajada yetishishlari uchun harakat qilgan. Bu yo‘lida rus tizimining qarshiliklariga oilasidagi parokandaliklar ham uning ezgulik sari qadam bosayotgan maqsadidan qaytarmagan.

Adib Aminxo‘ja nonvoy oilada tavallud topadi va bilim olish bilan bir qatorda otasiga ham yordam beradi. Bolaligida ko‘plab kitoblarni mutolaa qiladi va ammasining uyi oldidagi madrasada ta‘lim oladi. Madrasadan qaytayotganda ammasini ko‘rgani borardi va ammasining qizi Mavsumani yoqtirib qoladi. O‘sha kezlarda rus tizimining qattiq tazyiqida qolgan o‘zbek aholisiga yer va pul juda zarur bo‘lgan. Shuning uchun ham uning pochchasi qizi va jiyanining muhabbatiga qarshi bo‘ladi va qizini o‘zidan ham katta yoshli salhoz egasiga erga beradi. Buning sababi salhoz boshi unga 50 tanob yerni beradi amma qizining

baxti va Muhammad Aminxo‘janing orzu niyatlari o‘z nihoyasiga yetadi. Va u o‘z hayotini she‘r yozishga bag‘ishlaydi. Uning she‘rlari esa o‘zbek lirikasida yangi tub burilish bo‘lib xizmat qildi.

Muqimiy ijodi o‘zbek adabiyoti rivojida o‘ziga xos bosqichni tashkil etadi. Uning lirikasida xalqning ichki kechinmalari, hayotga bo‘lgan qarashlari va ma’naviy olami badiiy obrazlar orqali chuqur yoritilgan. Shoir she‘rlarida xalq dardini, orzu-umidlarini, ijtimoiy muammolarini ifodalashda jonli obrazlardan foydalanadi. Ushbu tezisda Muqimiyning adabiy obrazlari xalq ruhiyatining ko‘zgusi sifatida tahlil etiladi. Shoirning badiiy tafakkuri va xalqona obrazlar yaratish mahorati xalq ijodi bilan uyg‘unlashgan. Ayniqsa, tanqidiy lirikasi orqali u xalq dardini tasvirlashda samimiylik va realizmga tayanadi. Muqimiy asarlaridagi badiiy vositalar va obrazlar xalq ongidagi tushunchalarni aks ettiradi. Bu jihatlar shoir lirikasining hayotiylikiga va xalq orasida mashhurligiga sabab bo‘lgan. Tadqiqot davomida Muqimiyning poetik merosi asosida xalq ruhi va adabiy obrazlar qanday uyg‘unlashgani o‘rganiladi. 70-yillar oxirlarida Qo‘qonga qaytgan va ijod bilan shug‘ullangan. Otasi vafotidan so‘ng moddiy ahvoli og‘irlashgach, „Hazrat“ madrasasining kichik bir hujrasiga ko‘chib o‘tgan butun umri qashshoqlikda kechgan. Bir necha bor Toshkentga sayohat qilgan, Toshkentdagi yangiliklar bilan tanishgan. Toshkent madaniy va adabiy hayotini chuqur o‘rgangan. Adib adolatli va baxtli zamonni orzu qilgan, shunday kunlar kelishiga ishongan. Hasrat, shikoyat, norozilik motivlari mavjud bo‘lgan she‘rlarida ham kelajakka ishonch, farovon hayot haqidagi orzu-ideallari aks etgan. Muqimiy dunyoqarashi va intilishlari bilan muhit o‘rtasidagi ziddiyat uning ijodida tanqidiy yo‘nalishni maydonga keltirgan. Bu uning xajviyotida ko‘proq aks etgan. Hajviyoti mazmunan satira va yumorga bo‘linadi. Satiralarida chor amaldorlari, ayrim mahalliy boylarning kirdikorlari ochib tashlangan.

Muqimiy ijodida milliy ruh – bu xalqona ruh, o‘zbek xalqining qadriyatlari, tarixi, urf-odatlar va orzu-umidlarining badiiy ifodasidir. U xalq tiliga yaqin, sodda va ravon tilda yozish orqali o‘z she‘rlarini har bir o‘quvchiga tushunarli va ta’sirli qildi. Muqimiy o‘zbek xalqining mehr-muhabbati, mehnatkashligi, adolatga intilishi, g‘ururi kabi xislatlarini ulug‘ladi. Misol uchun, uning ko‘plab she‘rlarida xalqning og‘ir ahvoli, amaldorlarning poraxo‘rligi, adolatsizliklar keskin tanqid qilinadi. Bu esa shoirning millat taqdiriga befarq emasligidan, milliy uyg‘onish ruhining kuchli bo‘lganidan dalolat beradi. Muqimiy xalq og‘zaki ijodini chuqur o‘rgangan, maqollar, aforizmlar, xalqona iboralarni o‘z she‘rlarida mohirona ishlatgan. Bu esa milliy ruhning yana bir muhim ko‘rinishidir. Muqimiy yashagan davr – Buxoro, Qo‘qon va Xiva xonliklarining inqirozi, Rossiya imperiyasining O‘rta Osiyodagi bosqinchilik harakatlari kuchaygan davr edi. Shoir o‘z she‘riyatida aynan shu tarixiy holatlarni chuqur yoritdi. U zamonasining siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy ziddiyatlarini

badiiy obrazlar orqali ochib berdi. Muqimiy ijodida “haqiqatgo‘y satirik”, “xalq dardi bilan yashagan shoir” degan tamoyillar ustuvor bo‘lgan. Uning satirik qasidalarida va hajviy she‘rlarida boy-badavlatlar, nohaq amaldorlar va savodsiz mullalar fosh etiladi. Bu esa shoirning zamonga tanqidiy yondashganini, jamiyatdagi illatlarga befarq bo‘lmaganini ko‘rsatadi. Masalan, “Sayohatnoma” asarida Farg‘ona vodiysining ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, shahar va qishloqlarning farqi, xalqning turmush tarziga oid aniq manzaralar beriladi. Bu asarda zamonaviy realizm unsurlari yaqqol ko‘rinadi.

XULOSA. Muqimiy ijodi – milliy o‘zlikni anglash, zamonni tanqidiy ko‘rish, xalq manfaatini himoya qilish ruhida yo‘g‘rilgan she‘riyatdir. Uning asarlari nafaqat adabiy, balki tarixiy va ijtimoiy manba sifatida ham qimmatlidir. Muqimiy milliy ruhni ulug‘lar ekan, uni zamon ruhi bilan uyg‘unlashtirdi va shu orqali o‘z davrining eng ilg‘or adiblari qatoriga kirdi. Muqimiy ijodi o‘zbek adabiyotida milliy ruh va zamon muammolarini teran aks ettirish borasida muhim o‘rin egallaydi. Uning she‘rlarida xalqning dardu hasrati, orzu-umidlari, tarixiy o‘zlik va milliy g‘urur o‘ziga xos badiiy uslubda ifoda etilgan. Shoir real hayot manzaralarini tasvirlar ekan, zamonasidagi ijtimoiy adolatsizliklarni tanqid qilib, xalqni uyg‘onishga, adolat va haqiqat uchun kurashga da‘vat etgan. Muqimiy she‘riyati bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan, milliy ong va tarixiy xotirani mustahkamlovchi bebaho ma‘naviy merosdir. Uning asarlarida milliy qadriyatlar va zamon talqini uyg‘unlashgan bo‘lib, o‘zbek she‘riyatining realistik yo‘nalishida mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘aniyev, Sh. (1978). Muqimiy hayoti va ijodi. – Toshkent: Fan nashriyoti.
(Muqimiy ijodining asosiy bosqichlari, milliy ruh va xalq hayotini yoritishdagi o‘rni haqida fundamental tadqiqot.)
2. Haqqulov, I. (2006). Adabiyot va ma‘rifat yo‘li. – Toshkent: Fan nashriyoti.
(Adabiyotda milliy uyg‘onish, Muqimiyning g‘oyaviy izlanishlari haqida ilmiy mulohazalar mavjud.)
3. Sodiqov, N. (2004). O‘zbek adabiyoti tarixi (1-kitob). – Toshkent: O‘qituvchi.
(Muqimiy ijodi va XIX asr o‘zbek adabiy muhitidagi o‘zgarishlar kontekstida bayon etilgan.)
4. Qosimov, B. (2008). “Muqimiy – realizm asoschisi”. // O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, 3-son.
(Muqimiyning badiiy tafakkuri va zamonaviylikka munosabati tahlil qilingan maqola.)
5. Yo‘ldoshev, M. (1997). O‘zbek adabiyoti tarixi va nazariyasi. – Toshkent: O‘zbekiston.
(Muqimiy she‘rlarida ishlatilgan poetik vositalar, milliy obrazlar va davr ruhiyati yoritilgan.)